

نگرشی بر تاریخ ترجمه قرآن کریم به زبان ترکمنی

نوشته: بی بی مریم شرعی - ملا عاشور قاضی

قرآن کریم ارجمندترین کتابی است که در آداب و رسوم و اعتلای فرهنگ و اندیشه مسلمانان از جمله ترکمنها تأثیری عمیق گذاشته است. ترجمه قرآن کریم و مفاهیم بلند آیات آن که در قالب الفاظی بسیار فصیح آمده است، به زبان ترکمنی که از نظر زبان شناسان وجه اشتراکی با زبان عربی ندارد، رسالتی عظیم و بسیار دشوار است، زیرا زبان عربی تصریفی یا قالبی و زبان ترکمنی التصاقی است. قبل از بررسی ترجمه‌ها و تفاسیر ترکمنی قرآن کریم لازم است به اختصار به موقیعت زبان ترکمنی بپردازیم. زبان ترکی دارای چند هزار سال پیشینه تاریخی و یکی از شاخه‌های رشد یافته خانواده زبان آلتایی است و دارای هفت دوره زبانی است که پرداختن به آنها مقاله جداگانه‌ای می‌طلبد. زبان ترکی محدوده جغرافیایی وسیعی را در برمی‌گیرد. در زمینه زبان ترکی از نیمه اول قرن نوزدهم تا کنون تحقیقات متعددی انجام گرفته و کتابها و مقالات گوناگونی توسط دانشمندان و زبان‌شناسان کشورهای مختلف به رشته تحریر درآمده است که ما به علت گستردگی موضوع، پرداختن به آن را به مقاله دیگری واگذار می‌کنیم.

زبان ترکی مادر که در ماورای تاریخ نهفته است، بنیاد همه زبانها، نیم زبانها، گویشها و لهجه‌های ترکی هزاره‌های قبل و بعد از میلاد است که به این صورت: ۱. چوواشی ۲. یاقوتی ۳. گروه شمال شرقی (شمال) ۴. گروه شمال غربی ۵. گروه جنوب شرقی (شرقی) ۶. گروه جنوب غربی (جنوبی) تقسیم شده است و «ترکمنی» به گروه ششم یعنی گروه جنوب غربی یا

اوغوزی تعلق دارد.^۱ به این گروه «تاغلی» نیز گفته می‌شود.

زبان ترکمنی، زبان چندین میلیون ترکمن (اوغوز)های جهان است: (جمهوری ترکمنستان، که زبان ترکمنی، زبان رسمی آن کشور محسوب می‌شود). ترکمنهای ایران، ترکیه، سوریه، افغانستان، ازبکستان، قزاقستان، کریم تاتار، عراق، سین کیانگ چین (ترکستان شرقی)، آستراخان، استاوروپل و برخی مهاجران ترکمن تبار اروپا نیز به این زبان تکلم می‌کنند. خصوصیات لهجه اوغوز در دوره باستان در سنگ نوشته‌های اورخون آشکار است. در دوره میانه لهجه جغتایی زبان ادبی مشترک آسیای میانه بوده و عالمان ترکمن آثار خود را به این لهجه تألیف می‌کردند، زیرا زبان نگارش تحت تأثیر این لهجه بوده است. ابوالغازی بهادرخان کتاب شجره تراکمه (۱۶۶۱ م) را به لهجه جغتایی نوشته است. همچنین آثار گرانسنگی چون قوتاد غوبلیگک^۲، عتبه الحقایق^۳، خمسة نوایی^۴ به این لهجه است. یک قرن قبل از ابوالغازی خان، فردی ترکمنی از اهالی «نسا» (واقع در ترکمنستان) به نام «سالار بابا قول علی اوغلی خریداری» کتاب جامع التواریخ را از زبان فارسی به ترکمنی ترجمه کرده است. این ترجمه از نظر تاریخی و فرهنگی بسیار حایز اهمیت است و در حدود سالهای ۱۵۵۵-۱۵۵۶ میلادی نوشته شده است.

زبانهای گوناگون ترکی که همه منشأ واحدی دارند، طی دوره‌های مختلف، چنان که ویژگی پویش هر زبانی است دگرگون شده‌اند، به گونه‌ای که امروز تفاوت میان ترکی کاشغری و اوغوزی یا ترکی آذربایجانی و استانبولی به خوبی آشکار است.

هر چند ترکی کاشغری و ترکی اوغوزی (مادر ترکمنی امروزی) از لحاظ واژگان و تلفظ کلمات تفاوت‌هایی با یکدیگر دارند، اما این تفاوتها در آن روزگار مانع تفاهم نبود و تمامی لهجه‌های ترکی زبانی واحد به شمار می‌آمدند. کتاب دیوان لغات الترك قدیمی‌ترین فرهنگ و دستور زبان ترکی و نثر محمود کاشغری است که آن را طی سالهای ۱۰۷۴ به بعد نوشته است. این اثر ۷۵۰۰ واژه ترکی - ترکمنی را در بردارد. امثال و حکم آن با ضرب المثل‌های فارسی

۱. بر اساس تقسیم بندی Räsänen (1946). ر.ک: «زبانهای اورال - آلتای و جایگاه زبان ترکمنی در آن» نوشته ملا عاشور قاضی، فصلنامه مختومقلی فراغی، شماره سوم، پاییز ۱۳۷۹، صفحه (۱۴-۱۸).
۲. اثر یوسف اولوغ حاجب خاص بالاساغونلی (قرن ۵ هـ).
۳. اثر احمد یوکنکی (قرن ۷ هـ).
۴. از امیر علیشیر نوایی (۹۰۷-۸۴۵ هـ).

تشابه دارند. این مسئله ارتباط عمیق فرهنگی میان زبانهای فارسی و ترکی و تأثیرپذیری این دو زبان اسلامی از یکدیگر را تأیید می‌کند. کتاب رونق الاسلام اثر علامه وفایی که از کتب نادر و رسمی حوزه‌های علمیه سراسر ترکستان و ترکمن صحرای ایران است، از قرآن و دین مبین اسلام تأثیر پذیرفته است. این اثر با هدف آموزش اسلام به مردم ترکمن نگارش یافته و یکی از بهترین لهجه‌های ترکمنی - ترکی مشترک آسیای میانه است. این کتاب در سال ۱۴۶۴م (=۸۴۴هـ) نوشته شده است. کتاب مجموع ترجمان ترکی به سال ۱۳۴۵م بر اساس دستنویس لایتن چاپ شده است. این اثر به ترکمنی و ترکی قبیچاقی تألیف شده و از نظر واژگان حایز اهمیت است و نگارندگان این مقاله آن را به ترکمنی جدید ویرایش و به زبان فارسی ترجمه کرده‌اند. از قرن هجدهم به بعد زبان و ادبیات ترکمنی با ظهور «دولت محمد آزادی»^۱ و «مختومقلی فراغی»^۲ متحول گردید و این زبان با الهام گرفتن از قرآن کریم و به دنبال گسترش دین اسلام شکل خاصی به خود گرفت. به هر حال، زبان ترکمنی یکی از زبانهایی است که کتابهای گوناگون اسلامی در طی قرن‌ها به این زبان نگاشته شده است. پهنشدت ترکمن صحرا و به طور کلی سرزمین ماوراء النهر از حوزه‌های دیرینه فرهنگ اسلامی و معارف قرآنی و گهواره و قلب تمدن اسلامی و حکومت‌های ایرانی بوده و دانشمندان و متفکران بزرگی چون ابن سینا، ابونصر فارابی (معلم ثانی)، ابوسعید ابوالخیر، ابوریحان بیرونی، جارالله زمخشری، خواجه یوسف همدانی، خواجه احمد یسوی و صدها دانشمند و عارف و فیلسوف را در دامان خود پرورده است. امام رضا (ع) نیز مدت کوتاهی در مرو اقامت داشته^۳ که این خود همواره مایه مباهات و افتخار مردم ایران بوده است. در اینجا باید از مفسر بزرگی چون شیخ محمد عبده^۴ ترکمن زاده‌ای که از سرزمین خود در آسیای مرکزی به مصر مهاجرت کرد و در آنجا ماندگار شد یاد کنیم که تفسیر معروف المنار از اوست. این عالم معروف با سید جمال الدین اسدآبادی رابطه‌ای نزدیک داشت. عالمان ترکمن با تفسیر قرآن و دیگر تألیفات گرانسنگ خود، خدمات ارزنده‌ای به اسلام و مسلمانان نمودند که اکنون نامشان زینت بخش فهرست کتابخانه‌های بزرگ دنیا است.

۱. از علمای برجسته و نامدار ترکمن و پدر مختومقلی فراغی (۱۷۰۰ - ۱۷۶۰).

۲. شاعر و عارف پرآوازه ترکمن (۱۷۳۳ - ۱۷۹۰).

۳. آثار و اخبار حضرت رضا (ع)، شیخ عزیزالله عطاردی، انتشارات صدرا، ص ۱۲۵.

۴. (۱۸۴۵ - ۱۹۰۵)، مدرس دانشگاه الازهر و مفسر قرآن کریم.

اکثر علمای برجسته قدیمی ترکمن از مدارس علمیه بخارا برخاسته‌اند. بخارا، خیوه، قازان اورکهنه اورگنج از جمله شهرهای کهن و مقدس تاریخی است که همواره مورد توجه قرآن پژوهان و مورخان بوده است. در قرن سوم هجری، بخارا نقطه تابناک علوم اسلامی به شمار می‌رفت. این عظمت و پویای علمی همراه با چهره‌هایی شاخص از مفسران، محدثان، عالمان و فیلسوفان، به جذب دانشمندان از اقصی نقاط جهان حرکتی تازه بخشیده بود. اکثر شخصیت‌های هوشمند و متفکر ترکمن از چشمه جوشان معارف بخارا بهره برده‌اند و نخستین ترجمه قرآن کریم به زبان فارسی در این خطه پربرت انجام گرفته است. در کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی نسخه‌های متعددی از ترجمه فارسی قرآن با ادبیات ماوراء النهری نگهداری می‌شود که عمدتاً در قرون پنجم تا هشتم هجری نوشته شده‌اند.^۱ بسیاری از علمای ترکمن طی سالهای ۱۸۸۱ میلادی به بعد، و در اثر جنگ‌های ویرانگر در سنگر پاسداری از ارزشهای اسلامی، شرافتمندانه شربت شهادت نوشیدند و در راه آزادی، شرف، انسانیت و عدالتخواهی، حماسه سرخ را از خود به یادگار گذاشتند. برخی از علما نیز پس از پیروزی کمونیسم و حاکمیت تفکر الحادی، به کشور ایران و سایر بلاد اسلامی هجرت نمودند و هر کجا وارد شدند، چراغ علم و دانش را در کنار عالمان آن سرزمین روشن کردند و به نشر علوم و معارف اسلامی پرداختند. نخستین موضوع مورد توجه آنان قرآن کریم بود که با قرائت، تفسیر و ترجمه شروع شد. آنان به خاطر عشق به قرآن و برای تسلط بهتر به زبان قرآن، به مطالعه و فراگیری زبان عربی، فارسی و اردو پرداختند، چراکه ترجمه قرآن کریم بدون آشنایی کامل با علوم الهی، ادبی و زبان عربی به عنوان زبان مبدا، و بدون اطلاع کافی از علوم قرآن و تاریخ اسلام و سیره رسول اکرم (ص) میسر نبود.

قبل از انقلاب اکتبر در شوروی سابق، عالمان و متفکران مسلمان ترکستان در بیداری مردم آن سامان تأثیر بسزایی داشتند. اما در دوران حاکمیت سوسیالیسم، علما مورد اذیت و آزار سردمداران قرار گرفتند، و به همین دلیل، هنگام مهاجرت از سرزمین مادری‌شان نوشته‌ها و تفاسیر خود را همراه خویش می‌بردند. بسیاری از این آثار در بین راه توسط دشمنان دین سوزانده می‌شد و یا مورد دستبرد قرار می‌گرفت، و به همین سبب است که امروزه تنها معدودی از آنها از گزند روزگار مصون مانده و به دست ما رسیده است. در اینجا

۱. محمد آصف فکرت، فهرست نسخ خطی قرآن کریم مترجم کتابخانه آستان قدس رضوی، مشهد، ۱۳۶۳.

فهرست ترجمه و تفاسیر ترکمنی (اوغوزی) باقی مانده از زمان قدیم تا دوران معاصر را از نظر می‌گذاریم.

- کهن‌ترین تفسیر و ترجمه کامل از قرآن کریم در قرن یازدهم میلادی (=۵ و ۶ هجری) صورت پذیرفته که در کتابخانه ریلاندز منچستر (انگلیس) نگهداری می‌شود و یک نسخه از آن نیز در دانشکده شرق‌شناسی سن پترزبورگ موجود است.

- ترجمه‌ای از قرآن کریم به زبان ترکی اوغوزی (ترکمنی) که قدیمی و بسیار نفیس است و در موزه معروف به اعصار خلفا ترک و اسلام در استانبول به شماره ۷۳ نگهداری می‌شود. این ترجمه در سال ۷۳۴هـ (۱۳۳۳م) صورت پذیرفته است.

- ترجمه دیگری به سال ۷۶۵هـ (۱۳۶۳م) انجام گرفته است که در کتابخانه ملت استانبول نگهداری می‌شود. یک ترجمه نیز در کتابخانه سلیمانیه موجود است.

- ترجمه‌ای از قرآن کریم در چاناق قلعه یافت شده که مربوط به قرن سیزدهم میلادی و به زبان ترکی اوغوزی است.

- در سال ۹۴۹ هجری نیز ترجمه‌ای به زبان ترکی اوغوزی در همانجا یافت شده که ترجمه‌ای تحت اللفظی بوده و علاوه بر این فصلهایی را در مورد فضایل قرآن دربرداشته است.

- نسخه‌ای از تفسیر ترکی قرآن مربوط به دوره تیموریان در موزه آسیایی سن پترزبورگ نگهداری می‌شود.

- تفسیر کشاف: این تفسیر اثر ابوالقاسم محمود زمخشری خوارزمی معروف به جارالله زمخشری (ازمق شیر)^۱ از ترکمنهای خیوه (۴۶۷-۵۳۸) است. وی در لغت، صرف، نحو، تفسیر، فقه، معانی و بیان استاد بود. این تفسیر به زبان عربی نوشته شده است. زمخشری از نظر کلامی معتزلی و در فقه، حنفی است. روش تفسیر او آیه به آیه است. تفسیر کشاف در میان عالمان اهل سنت از استوارترین تفاسیر به شمار می‌رود. زمخشری در این تفسیر به ذکر خصوصیات صرفی و نحوی و معانی بیان و قرائت و شأن نزول هر یک از آیات پرداخته است. آرامگاه او در استان «داش حوضی» جمهوری ترکمنستان در بخش «تاختا» قرار دارد

۱. قدیمدان قالان نسخه‌لار، نظر قلائیف، آشنایات، ۱۹۸۶، صفحه ۱۰۰.

- خوجه احمد آخوند ایشانین، ترجمه قرآن به ترکمنی (مقدمه).

که زیارتگاه مردم است.

- تسهیل البیان فی تفسیر القرآن: محمد صادق بن ملا شاه احمد ایمانقلی، تفسیر حسینی را با عنوان تسهیل البیان فی تفسیر القرآن به زبان تاتاری ترجمه کرده که از نظر زبانی برای همه ترکمنها قابل فهم است. این ترجمه به سال ۱۹۱۱ میلادی توسط انتشارات «اوزناک» در شهر قازان به طبع رسید و در همان سال در شهر مسکو نیز چاپ شد. این ترجمه هنوز هم مورد توجه علمای ترکمن است و در برخی از حوزه‌های علمی ترکمن صحرا مورد استفاده قرار می‌گیرد.

- در سال ۱۹۱۱ میلادی، قرآن کریم به زبان تاتاری توسط موسی بیگ اوغلی ترجمه شد، اما به علت مخالفت علمای مسلمان چاپ نشد. این اثر بعدها در سال ۱۹۱۴ توسط محمد کامل تحفه الله همراه با متن عربی به چاپ رسید.

- قرآن کریم «طرازی»: این ترجمه و تفسیر توسط استاد آلتون توره محمد نذیر طرازی ترکستانی معروف به سید محمود طرازی مدنی، عالم ربانی و مفسر بزرگ صورت پذیرفته و به سال ۱۳۷۵ ق در ۷۰۴ صفحه در قطع رحلی و با اصل قرآن عربی و حواشی تفسیری، در بمبئی در مطبعه کریمیه چاپ شده است. این ترجمه در بین علمای ترکمن از مقبولیت خاصی برخوردار است و منبعی معتبر برای ترجمه‌های ترکستانی محسوب می‌شود. متن آن با خط نسخ و ترجمه آیات با خط نستعلیق نوشته شده است. ترجمه بین السطور و به صورت زیرنوشته آیات قرآنی است. برخی از آیات قرآن در حاشیه شرح داده شده است. تقریظهایی نیز به زبان ترکی، فارسی و عربی در چند صفحه آورده شده است. این ترجمه بارها در هند، پاکستان، قطر، ترکیه و عربستان به زیور طبع آراسته شده است. طرازی در صفحه دوم از ترجمه خود در ترغیب نوجوانان مسلمان بر حفظ و فهم قرآن کریم اشعار بسیار زیبایی به زبان فارسی سروده است. تقریظ کوتاهی نیز توسط قاری حافظ عبدالغفور شاکر چشتی عرفانی از حیدرآباد کالونی، کراچی (پاکستان) بر آن افزوده شده است. این تقریظ به زبان اردوست. در پایان «دعای ختم قرآن» آمده است. در نسخه چاپ قطر، مختصری از شرح حال مترجم آورده شده است. وی به سال ۱۸۹۵ - ۱۸۹۶ در شهر «طراز» از توابع استان فرغانه سکنی گزیده و در تاشکند و بخارا دانش آموخته و با زبانهای ترکمنی، عربی، فارسی، اردو، و ازبکی آشنایی کامل داشته است. نام اصلی او «آلتون خان توره» بوده است. وی در سال ۱۹۳۰

از وطن خود به افغانستان و از آنجا به هند و پاکستان مهاجرت کرده و پس از مدتی گشت و گذار در بلاد اسلامی سرانجام در مدینه منوره اقامت گزیده است. قابل ذکر است که ترجمه و تفسیر طرازی در سال ۱۹۹۴ توسط حاج عصمت الله عبدالله از الفبای عربی به خط کریل برگردانده شده است. این عالم بزرگ در ۲۳ ژوئن سال ۱۹۹۱ در سن ۹۸ سالگی دارفانی را وداع گفت.

- قرآن کریم: آتابایف اوکریموف، قرآن کریم را به زبان ترکمنی ترجمه کرده است. این ترجمه بدون متن عربی در یک جلد، و در ۶۴۹ صفحه در قطع وزیری توسط انتشارات «ترکمن زحمتی فرماسی» در عشق آباد (ترکمنستان) به سال ۱۹۹۴ میلادی به چاپ رسیده است.

- قرآن شریف: خوجه احمد آخوند اوراز قلیچ ملا اوغلی، قرآن شریف را به زبان ترکمنی ترجمه کرده و نام «تاج ترکمن» را بر آن نهاده است. این ترجمه شامل دو جلد (۸۰۴ + ۸۱۴ صفحه) به خط کریل توسط انتشارات «ترکمنستان نشریاتی» عشق آباد در سال ۱۹۹۵ به طبع رسیده است. جلد اول آن شامل سوره‌های یک تا هیجده، و جلد دوم از سوره نوزده تا آخر قرآن را در بردارد. مترجم خود از علمای جمهوری ترکمنستان بوده و بیشتر عمرش را صرف فراگرفتن زبان عربی، صرف و نحو، معانی قرآن، حدیث و منطق نزد عالمان آن زمان نموده است. وی در صفحات آغازین به منظور تسهیل قرائت متن - که با حروف کریل است - برخی از نکات تجویدی را آوانگاری کرده است. در ترجمه آیات نیز پاره‌ای از توضیحات را در پاورقی آورده است. او این ترجمه را در جمادی الاول ۱۴۱۱ ق، برابر با ۱۹۹۴ میلادی به پایان برده و در سال ۱۹۹۵ میلادی به چاپ رسانده است. این ترجمه خالی از ایراد و اشکال نیست و نیازمند اصلاح و بازنگری دقیق است.

- تفسیر عابدی: این تفسیر توسط عالم ربانی آیت الله حاجی محمد آخوند عابدی گُر، مفسر گرانقدر، امام جمعه و مدرس حوزه علمیه قبا بندر ترکمن در ۴ جلد تألیف شده است و نتیجه نزدیک به چهل سال تلاش اوست. این تفسیر پس از انتشار با استقبال خوب ترکمنهای ایران و ترکمنستان مواجه شد. جلد اول آن به سال ۱۳۸۰ ش با جلد و کاغذ مرغوب در ۵۶۹ صفحه، و جلد دوم آن به سال ۱۳۸۱ ش در ۶۷۸ صفحه، توسط انتشارات نسیم حیات قم به چاپ رسیده است. جلد اول شامل سوره‌های اول تا آخر سوره انعام، و جلد دوم شامل سوره‌های

نگرشی بر تاریخ ترجمه قرآن کریم ... ۷۷ □

اعراف تا آخر سوره کهف است. این تفسیر از تفاسیر معتبر اهل سنت به زبان ترکمنی و با الفبای عربی همراه با متن قرآن است. مقدمه آن پیرامون علت نزول قرآن بر پیامبر عظیم الشأن و معجزه بودن این کتاب جاوید الهی است. همان طور که از متن مقدمه برمی آید، این تفسیر در دهه های گذشته از طریق رادیو گرگان (استان گلستان) توسط ایشان پخش می شده و مشتاقان زیادی داشته که بعدها به پیشنهاد برخی از عالمان دینی به صورت مکتوب درآمده است. مفسر محترم عبارات و سبک ترجمه را یکسان به کار برده و آیات را همراه با تفسیر ذکر کرده است. جملات به صورت ساده بیان شده و به درک مفاهیم قرآنی سهولت بخشیده است. ما به عنوان نمونه ترجمه و تفسیر آیه ای از سوره فاتحه را در اینجا می آوریم:

سوره فاتحه ننگ تفسیری

سوره فاتحه مکه مکرمه ده نازل بولبدور، اوزی ده یدی آیت دن تشکیل بولندور، بعضی لر روایت ادیدور لر سوره فاتحه ایکی مرتبه نازل بولدی. بر مرتبه مکه ده و بر مرتبه مدینه منوره ده نازل بولدی دیب.

اعوذ بالله من الشیطان الرجیم * بسم الله الرحمن الرحیم
الْحَمْدُ لِلَّهِ

تمام حمد و ثناء و تمام یخشی لق لر خدا اوچون دور.

تلنگ بیلن آیدیان ذکر تسبیح ننگ و حمد و ثنائگ خدا اوچون دور، بدننگ بلن آتیان عبادتلرنگ نماز یالی، روزه یالی، حج یالی، خدا اوچون دور و مالنگ بیلن آتیان عبادتلرنگ زکات یالی، عشر یالی و صدقه یالی و خیرات یالی همه سی خدا اوچون دور. حمد آیدماق انسانغه تلی بلن واجب بولشی یالی تمام اعضا لرنه ده واجب دور و همه حال واجب دور، اونگه گوره حضرت رسول اکرم (ص) آیدبدور: «الحمد لله علی کل حال» یعنی همه حال ده خداغه حمد بولسون، فقیر حالنگده، بای حالنگده، سغ و سالم حالنگده و مریض حالنگده. پس علی کل حال خداغه حمد آیدماق مؤمن قل لره لازم دور. الله دیگان لفظ خدا ننگ ذاته دلالت آتیان و همه آدلرنه شامل بولیان کامل آدی دور، حتی الله دیگان لفظ دن الف آیرسنگ لله بولب قالب قالر و ینه خداغه دلالتی بار دور. لله دن لام نی آیرسنگ له بولیب قالر، ینه خداغه دلالتی بار دور. له دن لام نی آیرسنگ هو بولیب قالر، ینه خداغه دلالتی بار دور. خدا ننگ بشغه آدلری بوتکین دالدور، پس کلمه الله خدا ننگ ذاته دلالت آتیان جامع و معجزه بولغان

آد دور، اونگه گوره الله ديب بر احدی غه آد داقب بولمز.

ترجمه و تفسیر بالا از نظر دستوری نیازمند ویرایشی اساسی است.

در صفحات پایانی، فهرست سوره‌ها و منابعی که مورد استفاده قرار گرفته‌اند، از جمله: تفسیر الفتوحات الالهیه، تفسیر الکبیر الفخر الرازی، تفسیر نمونه، تفسیر روح البیان، تفسیر قاضی بیضاوی ذکر شده است. جلد سوم آن در دست چاپ است و جلد چهارم آن نیز به خواست خدا در آینده‌ای نزدیک به زیور طبع آراسته خواهد شد.

به طور کلی تفسیر عابدی از جمله تفاسیر ارزشمند و معتبر قرآنی برای ترکمنهای جهان است که از روی آگاهی و براساس منابع معتبر تألیف شده است.

-تفسیر فوائد به زبان تاتاری، مطبعة قازان.

- ترجمه قرآن به زبان تاتاری با الفبای کریل، چاپ قازان (تاتارستان).

- ترجمه قرآن به زبان ترکمنی با الفبای لاتین «نصر الله عبادالله» چاپ عشق آباد.

- ترجمه تفسیر حسینی از محمد بن ادریس بدیسی متوفای ۹۸۲ ق.

- فضیلت الفاتحه: تفسیر سوره فاتحه است که توسط مرحوم عبدالجلیل آخوند جعفریای گنبدی نوشته شده است. وی در زمان حیاتش مدرس مدرسه علوم دینی رحمانیه و حاکم شرع گنبد قابوس بوده است. این اثر مشتمل بر مقدمه کوتاهی در حمد و ثنای پروردگار و پیامبر اکرم (ص) و اعجاز قرآن کریم به زبان ترکمنی است که با الفبای عربی نوشته شده است. این تفسیر توسط نشر قابوس به سال ۱۳۶۳ منتشر شده است. وی سوره مبارکه «والعصر» را نیز به زبان ترکمنی تفسیر کرده و به چاپ رسانده است. ترجمه فارسی آن نیز موجود است.

- بحر العرفان فی تفسیر القرآن: این تفسیر از دانشمند و محقق گرانقدر استاد عبدالرحمن آخوند تنگلی طانه و به زبان ترکمنی است. وی بنیانگذار و مسئول حوزه علمیة عرفانی عرفان آباد (استان گلستان) است. این تفسیر در مرکز آموزشی جامعه الرسول شهرستان گرگان توسط ایشان برای طلبه‌هایی که از جمهوریهای آسیای میانه به ویژه ترکمنستان می‌آمدند تدریس می‌شده است. مفسر محترم کتب بی‌شماری در حوزه دین، لغت، تاریخ، ادبیات و غیره به زبانهای ترکمنی و عربی نگاشته است. وی تفسیر سوره «والعصر» را نیز به زبان ترکمنی نوشته است. این دو تفسیر تاکنون به چاپ نرسیده‌اند.

نگرشی بر تاریخ ترجمه قرآن کریم ... ۷۹ □

- استاد نور محمد آخوند با زیار (قرینجیک)، قرآن کریم را در ۱۶ مجلد و به زبان ترکمنی تفسیر کرده است. به رغم تلاشی که مؤلف جهت چاپ آن به عمل آورده، این امر تاکنون تحقق نیافته است.

در پایان یادآور می‌شویم که چون الفبا در ترکمنستان از کریل به لاتین تغییر یافته است، خلاً ترجمه‌ای از قرآن کریم به الفبای لاتین برای مسلمانان ترکمنستان به خصوص نسل جوان احساس می‌شود؛ ترجمه‌ای که با دقت انجام گرفته باشد و اصول و قواعد ترجمه در آن رعایت شده باشد و با نثری استوار و اسلوبی زیبا به علاقه‌مندان قرآن و تشنگان معارف والای آن تقدیم گردد.

